

ИСТОРИЈСКИ ЗАПИСИ

ОРГАН ИСТОРИЈСКОГ ИНСТИТУТА И ДРУШТВА ИСТОРИЧАРА СРЦГ

Година XVIII

Титоград, 1965.

Књ. XXII, св. 3.

Антоније П. Фарчић

О ПОСТАНКУ КРАЉЕВСКЕ ВЛАСТИ КОД ПРИМОРСКИХ СРБА

У В О Д Н Е Н А П О М Е Н Е

У нашој новијој историографији преовладало је мишљење да је дукљански владар Михаило, отац краља Константина Бодина, био први српски краљ уопште и да је тек оно 1077. године ова српска држава постала краљевина (regnum).

Но, да ли је то заиста тако? Да ли је то позитивно утврђено са стране наших најауторитативнијих историчара? Или је то само вештачки искомбинована хипотеза, лично мишљење неког нашег реномираног историографа, које су остали прихватили без проверавања? Можемо ли заиста да такво схватање признамо као неоспорну и дефинитивно испитану историјску чињеницу?

Већ одавно нас занима овај проблем, и нисмо могли да не посумњамо у реалност тога „догађаја“ и у исправност учења оних који подржавају такво веровање. Најпре нам је лажњу привукла чињеница што се старији југословенски историографи не слажу у томе са данашњим и што се ни новији историчари у томе не слажу међусобно; сваки од њих друкчије ту ствар излаже, иако се сви ослањају један на другог. Поготово нас је ово питање заинтересовало када смо ушли у историјске тајне наших приморских земаља и када смо, на основу несумњивих чињеница, дошли до убеђења да су те приморске земље имале своју државну организацију од давнина, а да је захумски архонт Михаило, уједно и оснивач прве српске приморске државе, био први који је у изворима назван титулом краља.

Претпоставили смо да стварање краљевине преко једне захумске владарске династије није могло да буде нека изолована историјска епизода, него да је то државно и политичко преустројство на приморју морало имати неминовних последица и за све остале српске приморске земље. Уједно смо констатовали да не постоји ниједан изрични и директни доказ који би нас могао убедити да је оправдано и тачно мишљење наших новијих историчара о неком наводном првом дукљанском краљу Михаилу.

Постоји само писмо папе Григорија VII из 1078. године, у коме се тај српски владар назива rex Sclavorum, као и савремено

сведочанство протоспатара Лупуса, који такође Михаила назива том истом владарском титулом. Уз то, постоје докази да је и Михаилов син и наследник, Констатин Бодин, носио титулу краља, као што су је носили и остали њихови наследници све до нестајања ове приморске династије.

Наши новији историчари на основу тих сведочанства извели су ову дедукцију: услед тога што је Михаило, владар из друге половине XI века, први од свих српских владара био у једном папинском писму изрично назван титулом краља, одмах после крунисања хрватског краља Звонимира (1076), то се са разлогом може закључити да се управо тих година, по примеру тог хрватског владара, и Михаило прогласио краљем. Пре него што га је један римски папа интитулисао краљем, Михаило је заиста морао као владар носити титулу краља; било је потребно само да папа то призна и одобри.

Ван сумње, овакво схватање намеће се само по себи. Ипак, у стварности, то није морало тако и да буде. Логика је једно, а историјска збивања су нешто друго. Поготово је таква логика без икакве вредности у историји, ако није заснована на реалним чињеницама, и ако премисе не почивају на неразрушивим темељима. А баш такав случај нереалне и артифицијелне логике постоји и овде у питању постанка прве српске краљевине. Зато је, и у овом случају, таква логика наше историчаре одвела у област заблуда.

Данашње веровање да је Михаило био први дукљански краљ не заснива се на критичном проверавању и испитивању поузданих података у истријским изворима, него једино на *verba magistri*.

Први је изнео такво схватање Рачки, 1874. године, разлажући овако: „Михаља је инди поруком, негдје 1077. године, у Рим посланом настојао двоје у оном двојаком правцу исходити: прво, да се она црквена размирица поравна (између сплитског и дукљанско-барског надбискупа); друго, да се част његове краљевине призна, те да му се стијег и плашт, тј. знакови краљевске власти пошаљу. — Ова друга тражбина открива мисао кнеза Михаље, да је и он био наумио иступити посвема из свезе с Истоком, те пристати уз онај сународни савез, који је папа Гргур VII управо тада стао изводити и у који је, како знамо, Хрватска такођер приступила. Па шта је и могло везати Михаља на Источно-римску царевину, не спомињући њезина вјечита отпора против свакој државној и црквеној самосталности буд којега племена југословенскога? Управо тада надошао је нов преврат у ред пређашњих (када је драчки војвода Нићифор Бријеније 1077. године ударио пут Цариграда)“...

Затим Рачки наставља: „Док је у драчкој области други преврат против цара Михаила VII букнуо, приспио је папин посланик кардинал Петар у сусједну Зету у двор кнеза Михаље. Бијаше то онај исти поузданик Гргура VII, који се из Зете имао

упутити к Димитру Свинимиру; а бјеше упућен к Михаљи да се обавијести о стању оних двију питања, па да о том обавијести римску столицу. Петар је по налогу учинио, те не могав се оданле равно у Рим вратити извјести писмом својега изаслаоца; али садржина ове обавијести бијаше гледе црквене размирице између сплитскога и дукљанско-барскога надбискупа тако различита од писма којим ју сам Михаља хтједе разјаснити, да се Гргур устручавао изрећи пресуду на овом основу. Стога је он нашао за добро писмом од 9. сипчења 1078. године позвати Михаљу, да би или самога надбискупа Петра или друге поуздане поруке послао у Рим да се правда истражити и по закону риешити узмогне. А прије риешења овога црквенога питања не хтједе се папи унићи у оно друго: онда — лице папа Михаљу — испитавши ствар моћи ћемо, како што желимо, твојој молби задовољити, те по правници послушнути тебе, кано предрагога сина блаженог Петра, обдарив те стиегом и плашт ти подиелив. Гледе признања краљевске части међутием кано да се у Риму није оклијевало, јер сам наслов писма гласи Michaheli, Sclavorum regi¹.

Тако Рачки приказује ствари са Михаилом у погледу папског признања његове краљевске части и оних црквених размирица, на основу података из писма папе Григорија.

Потребно је напоменути да је такво схватање у суштини први изнео млетачки језуита Фарлати,²) ослањајући се на исте документе. Схватање Фарлатијево усвојио је Рачки и на свој га начин допунио. Али његово разлагање није у свему у складу са подацима у изворима. Треба при том имати на уму да се ово погрешно разлагање Рачкога, као и Фарлатијево, заснива, прво, на веровању да је фалсификована була папе Александра II из 1067. године аутентичан докуменат и да је већ тада бискупија у Бару била уздигнута на ранг надбискупије; друго, на веровању да се папино писмо краљу Михаилу из 1078. године односило на црквене размирице између сплитскога и дукљанско-барскога надбискупа, при чему Рачки сасвим произвољно наводи да се у том писму говори о признању краљевске части Михаилове и о додељивању „знакова краљевског достојанства“.

Цитирано мишљење Рачкога, прихваћено у целости од хрватских и српских историчара, ушло је у југословенске уџбенике народне историје као утврђена историјска чињеница. Потребно је стога да најпре изнесемо како су поједини историчари прихватили изнесене наводе Рачкога и како су их преиначивали, а понешто и са своје стране некритично додавали. Осврнућемо се само на оне које сматрамо за најмеродавније.

По схватању Станоја Станојевића, Михаило је „добрио чак и краљевску круну од великог папе Гргура VII и узео је на себе

¹ Рачки, Борба Јужних Словена за државну независност у XI вијеку (II изд. СКА, 1931.) 225—226; — Рад XXX, 1875, 75—76.

² Farlati, *Ecclesia Ragusina, Venetia* 1800, 55—60.

улогу вође у борби за слободу и независност балканских Словена против Византије“.³⁾ Станојевић мисли да је Григорије VII доиста био развио живу акцију да би утврдио свој утицај на Балканском полуострву, па да је у октобру 1076. године дао крунисати Дмитра Звонимира за хрватског краља и да је исте или наредне године послао знакове краљевске власти и Михаилу. Затим каже да је „за српску државу добитак круне из Рима био догађај врло великог значаја“, јер да је дотадашњим српским државама, Властимировој, Часлављевој и Војислављевој, „недостајала правна основа за независност“, будући да се право на слободну државну власт могло добити само из Рима или из Цариграда. „А из Рима се — како то тврди Станојевић — већ одавно систематски радило на томе, да то право остане само у рукама папске курије“. Папа Григорије, наиме, хтео је „да задобије за себе једну моћну државу на Балкану, и то државу, која је била природни непријатељ Византије“. Тиме би тај папа утврдио папски утицај у државама на Балкану и завео праксу по којој би и на том полуострву владоаци добијали право на власт и самосталност из Рима. За Михаила је такав чин имао још већи значај, по расуђивању истог историчара, јер потпуна независност, која је фактички већ постојала, добила је са знаковима краљевске власти из Рима и формалну санкцију, „и то онакву какву су добивали и сви остали владоаци“. Тако је, по Станојевићу, том круном из Рима „српска држава први пут призната за потпуно слободну и независну и први пут је ушла као таква у међународни саобраћај“.⁴⁾

Очевидно је да се Станојевић, верујући у аутентичност буле пале Александра II из 1067. године, ослонио на мишљење Рачкога, па и на његову интерпретацију писма пале Григорија из 1078. Стога ни излагање Станојевићево није засновано на неким позитивним и директним изворима. Али је при том Станојевић ишао и нешто даље од Рачкога, додавши, између осталог, да је Михаилу из Рима добио не само знакове краљевске власти него и „краљевску круну“, што значи да је том круном био и крунисан, и то „по свој прилици 1077. године“, па да је тек тада српска држава први пут била призната за потпуно слободну и независну. Такво Станојевићево схватање, међутим, не може се утврдити никојим извором.

По Шишићу, краљ Михаилу је око 1077. године затражио од папе Григорија VII краљевску круну за себе — „очито по примјеру хрватскога краља Дмитра Звонимира — а за барскога епискога Петра палиј, дакле узвишење на архиепископа“. Но краљ Михаилу није успео с овим другим захтевом, наиме, да барског бискупа прогласи, наводно, надбискупом. По Шишићевом мишљењу, вероватно су били при томе пресудни обзири према Дмитру Звонимиру и према сплитском архиепископу Лаврентију.

³⁾ Ст. Станојевић, Немања, 2.

⁴⁾ Ст. Станојевић, Историја српског народа, 1908, 84.

„Настојање Михаилово продужи потом, али с више успеха син му краљ Константин Бодин, дошавши у прилику да се користи расцепом у католичкој цркви после смрти папе Грегорија VII (1085. године)“.⁵) „Тако је 1089. године булом папе Климента III узвишен барски епископ Петар на достојанство диоклејско-барскога архиепископа“.⁶)

Шишић је, дакле, забацио фалсификовану папску булу из 1067. године и стога он ништа не говори о тобожњим размирицама између сплитских и дукљанско-барских надбискупа, констатујући да је барски епископ био узвишен на достојанство диоклејско-барскога архиепископа тек 1089. године булом папе Климента III. Ипак је некритички прихватио наводе Рачкога и Фарлатија, као и додатак Станојевића, поверовавши да је Михаило око 1077. године затражио од папе краљевску круну за себе, а за барскога епископа Петра палиј и узвишење за надбискупа. При том је са своје стране произвољно додао да је Михаило затражио краљевску круну „по примјеру хрватскога краља Дмитра Звонимира“.

Владимир Ђоровић ослања се и на Рачкога и на Станојевића и на Шишића, иако и он признаје да је папска була из 1067. неаутентична. Сем тога, Ђоровић каже да је само „вероватно“ да је Михаило добио од папе краљевску круну и да је, упоредно, тражио од папе да за своју државу добије самосталну архиепископију у Бару или „бар да се јужне далматинске епископије одвоје од сплитске надбискупије“. Уз то је, како сматра Ђоровић, Михаило хтео да у свему буде раван хрватскоме краљу Звонимиру и да своје поданике одвоји од зависности једне цркве која је била ван његове државе, односно под влашћу Звонимировом. Још исти аутор каже да „значи, дакле, да је Михаило негде током 1077. године добио из Рима пристанак и церемонијал за проглашење Зете краљевином“. Ђоровић се затим осврће и на црквицу Св. Михаила у Стону са њеном владарском афреском и каже да је то „по свој прилици“ задужбина краља Михаила. Али је најинтересантније при том што Ђоровић хоће да је краљевска круна са те стонске афреске „потпуно слична Звонимировој“. Најзад, Ђоровић каже да другу Михаилову молбу да добије самосталну архиепископију у својој држави папа Григорије није испунио⁷).

Никола Радојчић такође верује да је тек Михаило био први крунисани српски краљ у Зети. По његовом схватању, „у Зети су владари без икакве сумње носили краљевски наслов, пошто нам је и с друге стране зајемчено и добро познато да је први за краља крунисани зетски владар био Михаило. Но само по Барском родослову смемо поуздано тврдити да је и то крунисање у Зети, као и потоња, обављено „more Romanorum regum“.⁸) Радојчић сматра,

⁵ Шишић, Летопис попа Дукљанина, 78—79.

⁶ Ibidem, 80.

⁷ Вл. Ђоровић, Историја Југославије, 76—77.

⁸ Н. Радојчић, Обред крунисања босан. краља Твртка I, 35, 36.

као и Ђоровић, да је на слици у цркви Св. Михаила у Стоњу сачуван лик краља Михаила. „То је или краљ Михаило или један од његових наследника, који су носили краљевску круну“.⁹⁾

Јиречек ствар излаже овако: „Наследник Војислављев био је његов син Михаило који, опет, беше пријатељ византијске државе, те је добио титулу протоспатара (око 1052). После тога потрајао је миран период до двадесет година. По свој прилици, Михаило је тада узео и краљевску титулу“.¹⁰⁾ Пре тога, Јиречек каже: „Византијци називаху владоце у Приморју редовно само кнежевима (тј. архонтима, топарсима или егзарсима), иако су они од половине XI века, по примеру Хрвата, почели носити краљевску титулу. Први се називао краљем (Slavorum rex) Михаило, син Војисављев, у преписци папе Гргура VII, и код апулијског хроничара Лупа, после њега Михайлов син Бодин у једној повељи папе Климента III и у вестима о првој крсташкој војни. Краљ Михаило молио је Гргура VII (1077), који га назива у писму као *carissimum beati Petri filium*, да му пошаље заставу, али нам резултат тих преговора није познат“. Ту Јиречек напомиње да је Рачки речи *tuique regni honor a nobis cognosci* приликом краљева захтева да се црквени спор реши у корист архиепископа дубровачког протумачио као захтев и признање краљевског достојанства. Јиречек је такође веровао у аутентичност буле папе Александра II из 1067. године, којом је, тобоже, била „за владе кнеза Стефана Војислава заснована католичка архиепископија у Бару“.¹¹⁾

Интересантно је да је Јиречек, и у овом случају, најопрезнији, иако се и он ослонио на Рачкога. Каже само да је „по свој прилици“ Михаило тада, у оном мирном периоду од двадесет година, пошто је добио титулу протоспатра, око 1052, узео и краљевску титулу. Важно је такође што Јиречек истиче да је Рачки речи *tuique regni honor a nobis cognosci* протумачио као захтев и признање краљевског достојанства.*)

Тако се до данас учило о загонетној краљевској титули дукљанских владара. Међутим, као што ћемо изложити, када се

⁹⁾ Ibidem, 38.

¹⁰⁾ Јиречек—Радонић, Историја Срба I, 137.

¹¹⁾ Ibidem, 122.

*) Треба се овде осврнути и на мишљење познатог правника Балтара Божишића, који се такође повео за Рачким. У својој значајној „Споменици о повишењу државне титулатуре црногорских господара“ (Записи, 1935, 88), Божишић се овако изражава: „Послије Гојислава заузимље великокњажевски пријесто у Зети брат његов, знаменити Михаил или Михаља, који је помишљао чак и на краљевску круну. И доиста, пошто са Зетом сједини земљу Требињску, Захумску, а донекле и Рашку, околу 1077. године, Михаља се обрати у Рим, тражећи знакове краљевске части. Папа Гргур VII у писму своме од 9. маја 1078. јавља му да је вољан, под неким увјетима, испунити ту жељу, коју уосталом никад не испуни, а у натпису тог истог писма изрично каже: *Michaeli Slavorum regi*“. У цитираној Споменици, за Божишића су приморски српски владари били тек велики жупани или велики књажеви, а Михаило је само помишљао на краљевску круну.

пажљиво проуче извори, наведена схватања о краљевској титули оних владара потпуно су неприхватљива. Изнећемо чињенице, садржане у изворима, којима ћемо покушати да оповргнемо изложена схватања наших новијих историчара у тежњи да осветлимо и разјаснимо постанак краљевске власти у приморској српској држави.

ПИСМО ПАПЕ ГРИГОРИЈА VII

I

Услед којих узрока су наши новији историчари упали у једну тако крупну и значајну заблуду о Михаилу као првом дукљанском краљу?

Непосредни узрок томе јесте оскудица историјских извора и јасних података у њима, поготово за период пре краља Михаила. Док за догађаје од Михаила и после њега располажемо већим бројем извора, са довољно јасним и убедљивим подацима, дотле је за време пре 1078. године оскудица у изворима знатно већа и осетљивија. Ипак, убедљиви и аутентични извори и за период пре 1078. године постоје. Додуше, таквих је врло мало: само три.

Друга је незгода што византијски историчари, када износе вести и податке о српским владарима, намерно избегавају да их назову краљевима, па ма то и били; стално их називају архонтима, топарсима или егзарсима. Код византијских писаца имамо повећи број вести и из времена пре Михаила и из времена после њега. Ту налазимо података и о Јовану Владимиру, о Стефану Војиславу, о Михаилу и Бодину, али им они никако не признају суверену владарску титулу, титулу краља, јер ти српски владари за њих су само намесници и поданици Царства, архонти и егзарси, не и независни, самостални државни поглавари.

Поред тога, узрок поменутој заблуди је и чињеница што се није сачувала ниједна несумњива повеља, ниједан аутентични докуменат дукљанских владара, ниједан натпис или какав други споменик, сем двају оловних печата.¹⁾

Најзад, историчаре је увео у заблуду Рачки тиме што је нетачно интерпретирао писмо папе Григорија VII из 1078. године, упућено Михаилу, краљу Склавона.

Поставља се питање: зашто је Рачки тако поступио? Зацело стога што је поверовао у аутентичност буле папе Александра II из 1067. године,²⁾ као и у исправност неких других докумената, у

¹⁾ То је печат „архонта Дукље“, Петра из X века и печат краља Ђорђа, сина краља Болина (Историја народа Југославије, 238, 254, 259—260).

²⁾ Mansi XIX, 943; — Farlati, *Illyr sacr.* VII, 17; — Migne P. L. 146, p. 1323; — Rački, *Documenta*, 201—202; — Ст. Станојевић, Борба за самосталност католичке цркве у Немањинској држави, 157—159.

чему се повео за Фарлатијем. Доцнији југословенски историчари нису проверавали поједина схваћања Рачкога, него су се ослањали на њега као на непогрешиви ауторитет, као на најкомпетентнијег магистра, па стога ни ово Григоријево писмо нису подвргавали поновном критичком испитивању. Додуше, Станоје Станојевић је нешто пажљивије испитивао то писмо,³⁾ али се ипак није ослободио заблуде у коју се заплео због тога што је можда премного држао до ауторитета Рачкога. Исто тако ни Шишић се није сналазио пред Рачким и Фарлатијем. Тако је било могућно да ова заблуда буде опћенито прихваћена од свих историчара и писаца, и да се, као утврђени историјски факат, одржи до данас у нашој историјској науци.

Потребно је још једном поновити: постоје ипак извори са поузданим подацима да Михаило Војисављевић није био први краљ српски и да су српски приморски владари носили титулу краља и пре 1078. године; постоје, мада су малобројни. Подаци тих извора, потпуно јасни и несумњиви, дају нам могућности да неоспориво оповргнемо произвољне наводе Рачкога и историчара који су се за њим повели у схватању краљевске титуле Михаилове.

II

Први и најважнији извор је управо онај на основу којег су новији историчари схватили да је Михаило Војисављевић био први краљ дукљански, а његови претходници да су били само „кнезови“. Тај најубедљивији докуменат је само писмо папе Григорија VII из 1078. године, упућено истоме владару. Да бисмо то писмо могли темељито упознати, износимо најприје његов текст у целини, у дословном преводу:

„Словенском краљу. Григорије епископ, слуга слугу божјих, Михаилу, краљу Словена, поздрав и апостолски благослов.

Нека зна твоја часност твоје дужне оданости према апостолској столици, да Петар, наш легат код вас одређени, досад није долазио у наше присуство, а ипак да је послао своје писмо, које се толико не слаже са вашим, да спор ваш или цркве дубровачке нисмо могли потпуно свршити. Због тога треба к нама послати барског бискупа Петра и дубровачког или друге подесне изасланике, преко којих би се могао спор, који постоји између сплитског надбискупа и дубровачког, по правди истражити и коначно окончати, и са наше стране утврдити почасна права твога краљевства. А онда упознавши ствар, ми ћемо бити у стању да твојем тражењу праведно удовољимо, уколико узмогнемо, и тебе ћемо, како правда

³ Ст. Станојевић, Борба, 32—34.

захтева, као предрогога сина блаженога Петра, саслушати о питању давања вексилума и концесије палија.“⁴)

Када се пажљиво прочита ово писмо, његова садржина се указује као потпуно јасна и разговетна, уколико се односи на питање о краљевској власти дукљанског владара. Оно је упућено краљу Михаилу, као одговор на неко претходно његово писмо, које се односило на некакав спор између сплитског и дубровачког надбискупа.

Главне тачке његова садржаја су следеће:

- 1) папа је одаслао у Далмацију свога легата Петра, који му је поднео извештај о природи спора са црквом дубровачком;
- 2) али се тај легатов извештај толико разликује од писма Михаилова да није могућно донети пресуду у том спору;
- 3) зато папа тражи од краља да у Рим пошаље барског бискупа Петра и дубровачкога, или пак неке друге згодне изасланике, како би се поменути сплитско-дубровачки спор могао праведно окончати, и зависно од тога;
- 4) да би се могла утврдити почасна права Михаилова краљевства;
- 5) најзад, кад све то буде утврђено и решено, папа ће саслушати Михаила у питању давања вексилума и додељивања палија.

Потребно је овде имати на уму да је ово писмо Григорије упутио Михаилу у жеку борбе за инвеституру, па да се и у њему говори о инвеститури једног надбискупа, по свој прилици дубровачкога, чија је права заговарао сам краљ Михаило.

Ово писмо Григорија VII постаје још јасније када га доведемо у везу са булом папе Бенедикта VIII из 1022. године, којом се шаље палиј тадашњем дубровачком надбискупу Виталу. Из података ове буле може се разговетно утврдити да је већ у оно доба дубровачка црква била надбискупија, и да је у XI столећу Дубровник важио као црквена метропола за све српске и при-

⁴ Текст на латинском језику гласи: »Sclavorum regi. Gregorius episcopus, servus servorum dei, Michaheli Sclavorum regi salutem et apostolicam benedictionem. Cognoscat debitae tuae devotionis circa sedam apostolicam reverentia, Petrum apud vos dictum nostrum legatum adhuc ad nostram non advenisse praesentiam, suas tamen misisse litteras, quae ita a vestris dissonantes existunt, quod vestram causam seu ragusanam ecclesiae penitus finire requivimus. Quapropter Petrum antibarensensem episcopum atque ragusanum sive alios idoneos nuncios ad nos mittere oportet, per quos de lite, quos de lite, quae est inter spaletanum archiepiscopum ac ragusensem, institia possit inquire ac canonice diffiniri, tuique regni honor a nobis cognosci. Tunc vero, re cognita, tuae petitioni iuste satisfacere, secundum quod cupimus, valebimus, ac te in dono vexilli et in concessione palli quasi carissimum beati Petri filium, dictante rectitudine audiemus. Data Romae V idus ianuari, indictione Ix. — (Lucius, De regno lib. II. c. 11 p. 88; — Mansi XX, 246; — Farlati, Illyr, sac. III, 150; — VI, 57; — Jaffé, Mon Gregoriana, 302; — Migne, Patrologiae Latinae t. CXLVIII, p. 498; — Rački, Documenta, 211). —

морске земље. Према томе, јасно се може констатовати из писма Григорија VII да је краљ Михаило подржавао дубровачког митрополита у неком његовом спору са сплитским надбискупом Лаврентијем.

III

Завршетак папиног писма, на први поглед, није сам по себи онако јасан као остали део писма. Та нејасноћа је у значењу речи *honor*, *vexillum* и *pallium*.

У латинским лексиконима и речницима „*honor*“ не значи само: част, награда, служба итд., него и достојанство, *dignité*, *charge honorifique*, почасна права, владарске прерогативе . . . Зацело да овакво значење има и *honor* у изразу *tuique regni honor*, тј. почасна права твога краљевства.

Тако и термин „*vexillum*“ нема само обични смисао него и разна специјална значења. Та реч значи и траку од лана или свиле у облику марамице на надбискупској пасторалној палици, која је означавала у католичкој цркви знак службе или достојанства.⁵) Такав *vexillum* је, нпр., папа Урбан 1186. године послао сплитском надбискупу Петру.⁶) Према томе, *vexillum* у овом писму не значи „застава“ или „стијег“, како је то схватио Рачки, а по њему и други научници, већ је то надбискупска инсигнија, украс надбискупске пасторалне палице, знак надбискупског достојанства. Стога је јасно да управо такво значење има термин *vexillum* и у овом папском писму, и да се та реч, као специјални термин, и не може у нашем језику друкчије казати него само *vexillum*, као што је употребисмо у преводу овог писма.⁷)

Најзад, ни „*pallium*“ не значи ни ма какав „плашт“, како је то Рачки схватио, поготово не „краљевски плашт“. У католичкој цркви и *pallium* је инсигнија надбискупског достојанства. Папа шаље *pallium* надбискупима и извесним привилегованим бискупима, као и патријарсима, да их инвестира у њиховим функцијама. То је орнат од беле вуне у облику оковратника, који се носи на раменима, са две дугачке траке на којима је уткано шест црних крстова, и које, у ширини длана, падају низ прси и низ леђа. Од стицања тога орната зависи *plenitudo pontificalis officii* и назив надбискупа, због чега је и назван *complementum potestatis archiepiscopalis*. Пре него прими палиј, надбискуп мора да положи заклетву каноничне послушности Светој столици. Над-

⁵ Encyclopedia britannica, vol. 23, p. 116—117. —

⁶ Farlati, *Illyricum sacrum* III, 221. —

⁷ Такође, римски папа је слао и *Vexillum S. Petri* хришћанским владарима кад би они спремали експедиције против погана и неверника или так против јеретика или шизматика, па и као знак признања неком владару за неке његове заслуге у подржавању католичке вере, што у случају свег дукљанског владара не може да се примени, уколико нам је то могуће проверити.

бискупи носе палиј само у извесним обредима и у одређеним светковинама, изнад њихове понтификалне одежде. Према дисциплини, коју је римска курија успела да наметне западној цркви, патријарх или надбискуп не може да носи своју титулу нити сме вршити никакву понтификалну функцију пре него што је од папе примио палиј. Када такав прелат умре, њега са палијем положише у мртвачки ковчег и сахране.⁸⁾ Пошто му га папа додели, палиј му предаје цар или краљ, као врховни поглавар државе, по одредбама о инвеститури. Инвеститура пак је акт којим се уводи неко у посјед једног феуда, достојанства или бенефиција. Према томе, несумњиво је да се израз „*tuique regni honor*“ у писму Григорија VII краљу Михаилу односи управо на краљева почасна права при инвеститури врховног црквеног поглавара у његовој држави.

Из предњег, дакле, јасно произлази да термини *vexillum* и *pallium* у овом папином писму никако не значе знакове краљевске власти него знакове части надбискупске. Знакови или инсигнија власти краљевске су круна или дијадема, жезло или скиптар, краљевски орнат, пурпурни плашт, стола, појас, црвене чарале, црвене сандале, рукавице, орао, мач и такозвана државна јабука. Није се десило нигде, колико нам је то познато, да је римски папа неког владара прогласио краљем тиме што му је послао само неку заставу или *vexillum*. Дакле: *vexillum* из посланице папе Григорија VII и палијум су знакови надбискупског достојанства.*)

IV

Из садржине цитираног писма папе Григорија VII можемо закључити да се оно у целини односи на некакав спор између сплитског и дубровачког надбискупа, а не између сплитске и дубровачке надбискупије, како то тврде новији југословенски историчари. Али се ипак не може тачно одредити у чему се заправо састојала та размирица између *spalitanum archiepiscopum ac ragusensem*, која тек има да се реши, и због чега треба у Рим да дођу *Petrum antibarensem episcopum atque ragusanum sive alios idoneos nuncios*. Тај надбискупски спор, уосталом, није предмет овог нашег расправљања о постанку краљевске власти у приморској српској држави, па је довољно на њега се осврнути само уколико се њиме може објаснити наведена папска посланица, и

⁸ Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, XIV Band, Leipzig 1904; — Wetzter und Weste's Kirchenlexikon oder Encyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften, Zweite Auflage, IX, Band, Freiburg 1895, s. 1312. —

* Тако је схватио значење тих двају термина у Phil. Jaffé у делу Monumenta Gregoriana, Berlin 1865, pag. 303. Pod V. 12. Jaffé се свако изражава: »Michaeli regi Serblorum respondet, statui non potuisse de *verillo pallioque ecclesiae Ragusinae petitis*. Jubet Petrum episcopum Antibarensem ad se venire, ut lis diindicetur inter Spalatinum et Ragusanum«.

при том одредити да ли заиста постоје неки изрази у тој посланици на чијем бисмо основу могли констатовати да је Григорије VII признао „кнезу“ Михаилу краљевску титулу и послао му знакове краљевске власти.

Изгледа да се у том надбискупском спору радило и о питању првенства сплитске надбискупије и, можда, о некој зависности цркве дубровачке, уколико јој Сплит не би порицао и легитимитет ранга надбискупије и митрополије, како то следбеници Рачкога просуђују, а што ми не можемо да прихватимо. На страни дубровачког надбискупа био је, у том спору, свакако и краљ Михаило, како је то изрично исказано у папском писму, што значи да је Дубровник важио као црквена метропола у његовој држави. Незгодно је што би се на једном месту рекло, по речима *splatanum archiepiscopus ac ragusensem*, да је надбискуп уједно и поглавар цркве дубровачке, док на другом месту, по речима *antibarenis episcopus atque ragusanus*, чини се да је он само бискуп. Али кад узмемо у обзир булу папе Бенедикта VIII из 1022. године, морамо закључити да је већ постојала надбискупија и у Дубровнику, па да се, према томе, њен ранг надбискупије није више могао оспоравити ни са које стране.

У вези с тим, Станоје Станојевић овако се изражава: „Наскоро после тога (када је папа Григорије тобоже признао Михаила краљем и пошто му је послао знакове краљевске власти), избио је сукоб између дубровачке и сплитске *архиепископије*. Дубровник је стално тежио и радио на томе да се ослободи сплитске архиепископије, а сплитска је архиепископија, наравно, бранила своја права. У ту распру умешао се у овај мах и краљ Михаило. Из једног поузданог документа о овој распри, не може се много штошта јасно видети и поуздано утврдити, али је извесно да се краљ Михаило заинтересовао за ову распру и да је интервенисао на папској курији, вероватно у корист дубровачке архиепископије, свакако замољен за то од Дубровчана. Михаило је то учинио можда из чистог пријатељства према Дубровнику, али је на његову одлуку да се заузме за Дубровник утицало вероватно још и нешто друго, можда нерасположење према сплитској архиепископији због тешкоћа које је Михаило могао имати с њом евентуално при оснивању дукљанско-барске архиепископије. Можда се Михаило заузимо за Дубровник и због тога што је сматрао да ће његова црква бити јача ако сплитска архиепископија буде слабија, или ако се установи у близини и на рачун сплитске архиепископије још једна независна, самостална црква, која ће већ тиме утврдити положај и нове дукљанско-барске архиепископије.“⁹)

Станојевићево разлагање о распри између сплитске и дубровачке *архиепископије*, како он то прецизира, као и о држању

⁹ Станојевић, Борба за самосталност католичке цркве у Немањићској држави, 32—33.

краља Михаила у тој распри, нема никаква ослона у документу, у том „једином поузданом извору“. Све је то засновано на оно неколико његових „можда“ и „вероватних“, а тим се изразима не могу констатовати историјске чињенице. Краљ Михаил, наимае, није се заузимао за Дубровник ни због једног од оних „можда“, него напросто из разлога што је Дубровник био црквена метропола у његовој држави, па му је стога била дужност да подржава тадашњег дубровачког надбискупа у његовом спору са надбискупом сплитским, уколико би такав спор могао да ослаби позиције надбискупа дубровачког.

Затим Станојевић наставља: „Краљ Михаил је известио о дубровачко-сплитском спору папу Гргура. Како се у то доба у српским земљама бавио папски легат, послао је, свакако по наредби, и он курији свој извештај о том спору. Али се извештај што га је о том питању послао Гргуру Михаил није слагао са извештајем папскога легата. Стога је Гргур 9. јануара 1078. год. писао Михаилу, *Sclavorum regi*, да због тога што се извештаји, што их је он по тој ствари добио не слажу, не може дубровачку ствар решити. Гргур је тражио да дођу к њему *архиепископ дубровачки или архиепископ барски или други епископи* помоћу којих ће моћи решити спор између Дубровника и сплитских архиепископа“.¹⁰) Али, према речима у документу, папа Григорије, најпре, није ни тражио да к њему у Рим дођу „архиепископ дубровачки или архиепископ барски или други епископи“, него дословно *Petrum antibarensem episcopus atque ragusanum sive alios idoneos nuncios*. Уз то, у оно доба још није ни постојала архиепископија у Бару. Најзад, то није ни био неки „дубровачко-сплитски спор“ или неки „спор између Дубровника и сплитских архиепископа“, него, по изразима у документу, спор између сплитског архиепископа и дубровачког.

„Цело писмо Гргурово је нејасно“ — признаје Станојевић, настављајући: „Речи *vestram causam seu ragusanae* могле би се тумачити тако да је Михаил дубровачку ствар узео као своју. Речи *de lite quae est inter spaletanum archiepiscopum ac ragusensem* могле би значити да је био и неки лични спор између дубровачког и сплитског архиепископа, можда и неки други спор, а не да је то баш спор око црквене области и тежње за самосталношћу дубровачке цркве. Исто је тако несигурно зашто је у писму речено да ће се праведним решењем тога спора *tuique regni honor a nobis cognosci*. Али је најнејаснији завршетак писма: „*Tunc vero re cognita, tuae petitioni iuste satisfacere secundum quod cupimus, valemus, ac te in dono vexilli et in concessione pallii quasi karissimum beati Petri filium dictante rectitudine audiemus*. У каквој вези стоји ово обћање са решењем дубровачко-сплитског спора, није, због оскудице у другим изворима, јасно“.¹¹)

¹⁰ Ibidem, 33. —

¹¹ Ibid., 33 нап. 1. —

По истом историчару, није познато како је решен тај спор између сплитског надбискупа и дубровачког. „Вероватно је том приликом, на заузимање краља Михаила, дубровачкој цркви призната независност, али колики је обим добила дубровачка архиепископија, и да ли је уопште добила и једног суфрагана, или је јурисдикција дубровачке архиепископије престајала код зидова градских, као што су Барани у XIII веку тврдили, — то није познато“.¹²⁾ По нашем схватању, тај спор свршио се повољно за дубровачког надбискупа, јер је он остао на својој катедри у Дубровнику до смрти краља Михаила, па и до своје смрти, са свим правима надбискупа и митрополите, а тако исто и његови наследници. Из ове чињенице произлази и друга, да, наиме, тај спор између сплитског надбискупа и дубровачког није у стварности ни био спор око црквене области нити због неке тежње за самосталношћу дубровачке цркве, него неки други спор, како је то назрео и сам Станојевић.

Целокупно Станојевићево расуђивање заснива се, пре свега, на погрешном веровању да је була папе Александра II од 18. марта 1067. године о оснивању дукљанско-барске архиепископије аутентична и веродостојна исправа. Она је, међутим, била фалсификована, како су то доказали новији историчари.¹³⁾ Основна грешка је у томе што је Станојевић, као и неки други историчари, од неког, можда и личног, спора између сплитског и дубровачког надбискупа направио спор између сплитске и дубровачке надбискупије, као институције. Ипак је Станојевић тачно подвукао нејасноће у посланици папе Григорија, мада не све, назревајући при том да је тобожњи спор између сплитске и дубровачке архиепископије могао да буде и „неки лични спор“ или пак „неки други“ а не баш спор око црквене области и тежње за самосталношћу дубровачке цркве, која је била остварена и озакоњена још пре 1022. год. пре устоличења надбискупа Витала I, под чијом је јурисдикцијом била читава приморска српска држава са извесним прадовима Горње Далмације. Према томе, није вероватно ни то да се оном приликом, 1077. године, краљ Михаило заузимао управо за признање независности дубровачке цркве против претензија сплитског надбискупа, јер је надбискупија у Дубровнику већ одавно била призната и неспорива.

И Шишић је покушао да критички протумачи папино писмо, али с још више неуспеха. Он сматра да се тобожњи спор између сплитске и дубровачке архиепископије састојао у томе што је наводно дубровачка црква тражила еманципацију од сплитске митрополије, изазивајући тиме отпор сплитског надбискупа Лаврентија. У тај спор, по Шишићу, умешао се и српски краљ Михаило, подржавајући цркву дубровачку. Шишић, затим, нагађа

¹²⁾ Ibidem, 34. —

¹³⁾ Sufflay, Aeta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia (Dr. Lud. de Thallószy, Dr. Const. Jireček et Dr. Emil. de Sufflay) vol. 1, 16—17. —

да се, „по свој прилици“, папски легат успротивио дубровачким тежњама, „но иначе као да је препоручио папи српскога владара и његове особите жеље“. Те жеље, по Шишићу, биле су: прво, у постигнућу признања његове потпуне државне независности од стране папине, тражећи од њега, да му пошаље заставу (*vexillum*), дакле је српски краљ Михаило хтео да призна папу врховним господаром по примјеру хрватскога краља Звонимира, и друго, у постигнућу црквене независности узвишењем барске бискупије на надбискупију.¹⁴⁾

Треба, најпре, да овде подвучемо чињеницу да све наведене Михаилове „особите жеље“ Шишић не износи као утврђене историјске чињенице него тек као пробабилитете, јер је све то обухваћено оним његовим „по свој прилици“ и оним „но иначе као да је“. У документу, одиста, нема ни помена о некој еманципацији дубровачке цркве од сплитске митрополије, а још мање о некаким „жељама“ краља Михаила, тј. да му папа призна постигнуће његове потпуне државне независности, па да је при том краљ Михаило хтео да призна папу врховним господаром по примеру хрватског краља Звонимира, тражећи од њега заставу св. Петра. Исто тако у папском писму нема ни наговештаја о некој жељи краља Михаила да постигне црквену независност узвишењем барске бискупије на надбискупију.

Затим Шишић наставља: „Кад је Гргур VII то сазнао, одговори Михаилу, краљу Словена, (*regi Sclavorum*) да треба због уклоњења противуречности, што их је нашао у његову писму и у писму легата кардинала Петра, да дођу преда њ барски бискуп Петар и (неименовани) дубровачки бискуп, односно њихови опупомоћени посланици, с којима ће он потом „потражити правду“ у распри између надбискупа сплитскога и бискупа дубровачкога, и најзад изрећи канонску пресуду; тако исто одлучит ће о признању твоје државе као краљевине. Тек онда, кад овако проучи читаву ствар, узмоћи ће да уважи његове жеље, дарујући га заставом (св. Петра), а барског бискупа палијем“.

Из таквог Шишићевог образлагања можемо констатовати, пре свега, да он забације фалсификовану папску булу из 1067. године, па стога утврђује „да Бар ни 1078. још није био надбискупија“. То је једна стварна Шишићева заслуга, јер је тиме коначно уклонио заблуду о коју су се спотицали Рачки и Станојевић. Али, у свему осталоме труди се да подупре заблуде у које се Рачки заплео, верујући у податке оне фалсификоване папске буле. Чудно је ипак како се Шишић није знао да отргне од осталих промашених схватања Рачкога, која су сва потекла из оне основне заблуде о веродостојности буле из 1067. године.

И Шишић, стога, погрешно преводи термин *vexillum* речју „застава (св. Петра)“. А ево што, по њему, значи таква застава: тражити или добити од папе Григорија VII *vexillum* или „заставу

¹⁴ Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 569—570 .—

св. Петра“ значи „признати папу својим врховним господаром по примјеру хрватскога краља Звонимира“. Исто тако он каже¹⁵⁾ да је папа Григорије послао и новом хрватском краљу Звонимиру, 1076. године, „заставу (vexillum sc. sancti Petri) као ленски господар“ или „као знак да у наследнику апостолскога поглавице гледа свога врховнога поглавара“.¹⁶⁾ Међутим, такво значење термина vexillum нисмо могли наћи ни у којем латинском речнику и енциклопедији, а несумњиво је да ни краљ Михаило ни његов син краљ Бодин нису никад признавали римског папу својим врховним господаром. Тако нешто не постоји ни у каквом извору. Према томе, тако значење речи vexillum мора се искључити, бар у овом случају, уколико би се то могло односити на краља Михаила.

За реч pallium Шишић је употребио тачно „палиј“, не као Рачки „плашт“, и замишља да се то може односити само на барскога бискупа. То је, међутим, очигледна грешка, јер папа у писму јасно истиче да је краљ Михаило узео ствар дубровачке цркве као своју. Ниједном речи, напротив, он није исказао у том свом писму да се има решити питање узвишења барске бискупије на ранг надбискупије.

Поред ових грешака, Шишић неистправно излаже и разна друга места у папском писму. Тако, нпр., нема нигде у документу да је Григорије одговорио Михаилу да треба одложити пресуду „због уклоњења противурјечности, што их је нашао у његову писму и у писму легата кардинала Петра“, што би значило да је таквих противурјечности било не само између та два писма него и у самом писму Михаиловом, као и у писму легатовом. Папа, међутим, поручује Михаилу само да се та два писма не слажу, да су им извештаји дисонантни, не контрадикторни.

Шишић грешки и када допуња и преводи изразе: Petrum Antibarensem episcopum atque Ragusanum (sc. **episcopus**), Spalitanum archiepiscopum et Ragusensem (sc. **episcopus**). Мислимо, напротив, да је исправније када се схвате ови изрази дословно, тј. да је заиста постојао неки спор између надбискупа сплитскога и надбискупа дубровачкога. Али, у оном часу, могло се десити да поглавар дубровачке цркве још није био озаконен као надбискуп, јер му палиј још није био додељен, па је зато био споменут са барским бискупом без назива надбискупа. Или пак: могло се десити да је у оном часу, привремено, барски бискуп заузимао надбискупску столицу у Дубровнику, а да још није био озваничен добијањем палија, па је стога био у папском писму поменут као antibarenensis episcopus atque ragusanus. Шишић зато грешки кад произвољно умеће у текст документа реч „episcopus“.

Шишић такође изврће и кад преводи: ac canonice deffiniri tuique regni honor a nobis cognosci, па каже да то значи „тако исто

¹⁵⁾ Šišić, о. ц., 559.

¹⁶⁾ Ibid., 564.

одлучит ће и о признању твоје државе као краљевине“. Према томе, у папином писму не би било говора само о неком решавању спора између сплитскога и дубровачкога надбискупа него и о признању Михаилове државе као краљевине“, а то је у пуној контрадикцији са садржитом писма, у коме папа већ Михаила назива краљем и његову државу *регнум*, што значи да је Михаило био краљ и пре овог папиног писма.

Шишић, најзад, исто тако изневерава тачност текста папина писма кад пише да папа „кад овако проучи читаву ствар, узмоћи ће да уважи његове (Михаилове) жеље, дарујући га „заставом (св. Петра)“, а барскога бискупа Петра палијем“.

Очигледно је, дакле, да је изложена Шишићева интерпретација потпуно промашена и неупотребљива.

Из наведеног писма папе Пригорија види се да је краљ Михаило тражио од папе *vexillum* и *pallium*, али свакако не за себе него за неког бискупа или надбискупа, или пак за бискупа који је био постављен на столицу надбискупа. Није јасно, како то истичу неки историчари, да ли је краљ Михаило то тражио за дубровачког надбискупа или пак за бискупа барскога. Рачки и остали историчари који су се у овом питању за њим повели изражавају мишљење да је Михаило интервенисао у корист бискупа дубровачког. „Али, кад би тако било — пита се Медини, зашто би папа звао к себи барског бискупа да се може успоставити истина у спору између сплитског надбискупа и дубровачког? Када уважимо да је краљ Бодин постигао 1088. год. одобрење да се барска бискупија подигне на степен надбискупије, не би било разлога да је Михаило пре 10 година тражио надбискупију за Дубровник, који његовој држави није ни припадао. Михаило је, дакле — закључује Медини — могао тражити палиј само за барског бискупа, а папа је имао разлога да се позове, одбијајући ту молбу, на парницу између Сплита и Дубровника, јер је та парница имала утврдити, да ли постоји правно надбискупија у Дубровнику. Као да је папина мисао била: док постоји надбискупија у Дубровнику, није потреба од надбискупије у Бару“.¹⁷)

Овај Мединијев закључак не можемо да прихватимо, и сматрамо да је заиста стварно да се Михаило заузимао за дубровачког надбискупа, како је то наведено и у самом документу. Колико се може назрети из историјских података, краљ Михаило је живео у пријатељству са Дубровником и врло је вероватно да је дубровачки надбискуп био и поглавар католичке цркве у његовој држави, како се то може констатовати и из буле папе Бенедикта VIII из 1022. године. Поред тога, у оно доба Дубровник је био црквена метропола у приморској српској држави, иако је политички и административно био аутономни византијски град и, као такав, није припадао Михаиловој држави. Исти је случај био и са митрополијом Сплита у Хрватској. И Сплит је, у оно доба,

¹⁷ М. Медини, *Starine dubrovačke*, 209.

политички и административно био византијски, као и сви остали византијски градови на источној обали Јадрана, па је стога био ван оквира тадашње краљевине Хрватске. Напротив, са краљем Бодином било је све друкчије у томе погледу. Краљ Бодин, наиме, био је у непријатељским односима са Дубровником, па је против њега и ратовао и држао га је под опсадом дуго времена. Нарочито је на Дубровчане била кивна краљица Јаквинта, жена Бодина. Када уважимо ове напете односе између Дубровчана и краља Бодина, ништа нам не може да буде вероватније од могућности да је, после тога, дукљански краљ затражио од папе да се католичка црква у његовој држави одузме из власти дубровачке надбискупије и да се у његовом граду Бару оснује нова независна надбискупија, што је после извесног времена изазвало вековни спор између надбискупије дубровачке и барске. Кад при том уважимо све околности и начин како је краљ Бодин успео да дође до своје барске надбискупије, у време расцепа и постојања протупапа, морамо доћи до закључка да се ту радило понешто неправилно и закулисно, и да је Бодин све то предузимао да се освети Дубровчанима.

Од исхода и пресуде у том спору између сплитског и дубровачког надбискупа зависило је и утврђење са стране папе Григорија VII почасних права или владарских прерогатива краља Михаила у питању додељивања палија и вексилума надбискупа, поглавару католичке цркве у његовој краљевини, по одредбама о инвеститури, по којима папа одлучује и шаље палиј и вексилум надбискупима, али им то предаје државни поглавар, цар или краљ.

У писму папе Григорија VII краљу Михаилу, као што смо већ изложили, заиста постоје извесне нејасноће у црквеним пословима, а поготово у последњим реченицама. Да бисмо могли донекле разумети те нејасне делове писма, треба најпре да се осврнемо на оновремене прилике на Балканском полуострву и у Италији. На детаљније излагање свега тога ипак се, овом приликом, не можемо упуштати. Опраничићемо се само на тадашње стање Византијског Царства, као и на односе папе Григорија VII према тадашњем цару.

Године 1071. ступио је на царски престо у Цариграду Михајло VII Дука Паропинак. Царство се, у том часу, налазило у безизлазном положају. После катастрофалног пораза код Манцикерта у рату против Турака Селдука, Византија је изгубила заувек Малу Азију, а те исте, 1071. године, изгубила је и последња своја упоришта у јужној Италији, коју су заузели Нормани под вођством Роберта Гвискарда. Ускоро, 1072, избио је устанак Бугара, који су прогласили за свога цара Константина Бодина, сина дукљанског краља Михаила. Додуше, овај устанак је био савладан и Бодин заробљен. Али и на источним обалама Јадрана Византија је губила своје позиције, особито у Хрватској. У царство су тада проваљивали најприје Печенези, па и Мађари, а у

исто доба цар је морао да сузбија и Турке у Малој Азији, уколико му је још нешто преостало од њених крајева. Цар је истовремено морао чак да угушује и побуне у својој војсци.

У тако критичној ситуацији, цар Михајло VII обратио се 1073. године римском папи Григорију VII, молећи га да му помогне.¹⁸) Папа му се одазвао и 1074. управдио је позив хришћанском свету да би се очувало угрожено Царство. Добре везе између Григорија VII и цара Михајла VII потрајале су све до 1078. године кад је Нићифор Вотанијат збацио са престола овог цара. Папа Григорије је тиме био толико огорчен да је одмах екскомуницирао новог цара Нићифора као узурпатора.

Ти добри односи између папе Григорија и цара Михајла VII Дуке учинили су да је папи дошла у незгодан час молба краља Михаила да му пошаље вексилум, како то разлаже Медини. С обзиром на своје везе са царом Михаилом VII Дуком, по речима истог аутора, папа се није могао ставити на страну краља Михаила, уколико је ту било нешто озбиљније у питању, као што је проглашење за краљевину једне државе на Балканском полуострву, па је стога папа молбу краља Михаила „отклонио писмом не баш јасним“, али из којег се ипак види да је краљ Михаило тражио за себе вексилум, а за неког бискупа палиј, чиме би се манифестовала независност његове државе као краљевине. Нема сумње, како то изрично произлази из Григоријева писма 1078. године, да је Михаило интервенисао код папе у корист дубровачког бискупа Петра, а не у корист истоименог барског бискупа, јер се у оно време још није ни помишљало да се у Бару оснује надбискупија. Вексилум, пак, који је од папе затражио краљ Михаило, није краљевска инсигнија него само почасни поклон поглавара римске цркве којим је он требало да одликује краља Михаила, као поборника хришћанства, као „дредрагога сина блаженог Петра“, против неверника и погана, који су тада наваливали на Царство, коме је по праву и Михаило био потчињен, уколико пак тај вексилум није био надбискупска инсигнија, као и палиј. Сви ови разлози и чињенице доказују да папа Григорије VII није био расположен да оних година подржава краља Михаила у његовим тобожњим тежњама за еманципацијом од врховне власти византијског цара, а поготово да му шаље и поклања краљевска инсигнија, што би значило тешко вероломство и удар на Григоријеве добре односе са тадашњим царем Михајлом VII Дуком.

После свега изложенога, и поред свих нејасноћа у писму папе Григорија из 1078. године у погледу спора између сплитског и дубровачког надбискупа, могу се ипак извести ове констатације:

1) У том писму се радило, пре свега, о неком спору између сплитског и дубровачког надбискупа, а затим се ту помињу и нека

¹⁸ Острогорски, Историја Византије, 1959, 327; Medini, о. ц. 207—209. —

почасна права краљевства (*regni honor*) Михаилова, као владара у његовој држави, краљевини. Ту је у питању и његов однос са дубровачком црквом у спору са сплитским надбискупом.

Како да то објаснимо и може ли се уопште то објаснити при оваквој оскудици података? Да ли се ту радило о питању претензија сплитске архиепископије због јурисдикције над дубровачком црквом, или пак о некаквом другом спору, можда и личном, то се не може тачно утврдити. Ипак, ми нисмо склони мишљењу да је ту био спор због тежње дубровачке цркве за потпуном еманципацијом од сплитске архиепископије, па ни због права дубровачке цркве да врши јурисдикцију над католичком црквом у Михаиловој држави, коју је тежњу помагао и заговарао као своју и краљ Михаило.*) У том писму се радило несумњиво о признању почасних права и прерогатива (*regni honor*) краља Михаила, да он, по прописима о инвеститури, одобрењем папе, новопостављеном дубровачком надбискупу, као поглавару католичке цркве у дукљан-

*) Према данашњем историјском знању, није могућно одредити у чему би се заправо састојао поменути спор између сплитског и дубровачког надбискупа. Покушаћемо ипак да претпоставимо како би се, на основу извесних историјских података, то питање могло да замисли и објасни.

Јурисдикција дубровачког митрополита захватала је три краљевине, тзв. *tria regna*, наиме: Захумље, Србију и Травунију са Диоклетијом. Србија се пак делила на две области, на Рашку и Босну. Епископија у Рашкој била је у саставу охридске архиепископије. Према томе, дубровачки надбискуп имао је јурисдикцију само над другом облашћу Србије, над Босном, па се зато у неким папским булама Србија изрично идентификује са Босном (*Servilia quod est Bosna*).

Дукљански краљ Михаило проширио је своју власт и над загорском Србијом, најпре над Рашком, а залагао се да завлада и Босном. Пошто је пак Михаило већ завладао једним делом Србије, требало је њен други део да дође под јурисдикцију дубровачке надбискупије, као црквене метрополе у његовој држави. Али је ову јурисдикцију оспорио сплитски надбискуп Лаврентије, који је претендовао да њему припада јурисдикција над Босном, јер је Босна, како изгледа, у оно доба била захваћена границама проширене краљевине Хрватске под краљем Петром Крешимиром (*Šišić, Povijest Hrvata, 529—530, 536*). Стога, због ове спорне јурисдикције над Босном, требало је папа Григорије VII да донесе пресуду и да канонично одреди ко треба да управља босанском црквом, да ли сплитски или пак дубровачки митрополит. Краљ Михаило је пред папским судом подржавао право дубровачког надбискупа. По свему би се могло закључити да се она наглашена дисонантност између писма Михаилова и извештаја папског легата састојала управо у схватању права власти у Босни. Схватљиво је, наиме, да је дукљански краљ сматрао Босну својом облашћу де јуре пошто је друга саставна област загорске Србије, тј. Рашка, већ била у његовим рукама, а схватљиво је такође и то да је папин легат подржавао право сплитског надбискупа, ако тада Босна није била и *de facto* у власти краља Михаила.

Али због јурисдикције у Босни могло је доћи до спора између сплитског и дубровачког надбискупа и из других разлога. Године 1054, наиме, дошло је до коначне деобе хришћанске цркве на источну и западну. Управо у то време у Дубровнику је био појачан ауторитет Источног царства и град Дубровник био је опет важан центар византијске хегемоније на источним обалама Јадрана.

Уз то, баш у оним годинама, столицу надбискупа у Дубровнику заузимао је Витал II, који се при деоби између цариградске и римске цркве, као

ској краљевини, преда инсигнија надбискупске части, вексилум и палиј, као обележја достојанства и власти црквене и феудалне у његовој држави.

2) Из садржаја писма папе Григорија VII може се несумњиво утврдити, као белодана чињеница, да овде није у питању признање Михаила за „краља Склавона“ са стране римског папе, нити је оно уопште у некој вези са признавањем Диоклитије као краљевине. О свему томе у овом папском писму нема ни помена, нити има ишта у њему што би значило да овај папа признаје или има да призна или је већ признао неку „част“ или право на ношење титуле краља, као што није тачно ни да је овај папа тим писмом послао или обећао Михаилу знакове или инсигнија краљевске власти. Све је то измишљено, и никакве подлоге не налазимо у томе папском писму за такве констатације. Насупрот, потпуно је јасно да том папском писму није претходило неко тобожње Григоријево одобрење да се Михаило прогласи краљем,

што је било и схватљиво у ондашњем византинском Дубровнику, одредили тако да се потчињено цариградском патријарху (Medini, *Starine dubr.*, 206, 208). Исти случај десио се нешто пре и са надбискупом Дабралом у Сплиту, који је био и ожењен човек, по обичајима источне цркве (Thomas, *Hist. salonić.*, 46), као што је био ожењен и надбискуп Витал II у Дубровнику (Resti, *Chronica ragusina*, 43; Medini, о. ц., 206).

Кад је, међутим, ослабио ауторитет Источног царства на Јадрану, дубровачка влада је такође извршила преоријентацију. Али Витал II није се слагао с том новом политиком своје владе, па је био оптужен пред папским судом у Риму и при том оптерећен разним кривицама, услед чега је био најпре синодално осуђен, потом утамничен и окован, а најзад екскомунићован (Resti, о. ц., 43; Medini, о. ц., 204—206).

У време тих сукоба са надбискупом дубровачким Виталом II, сплитски надбискуп Лаврентије могао се дочепати јурисдикције над босанском црквом, ако је при том Босна била захваћена још и границама државе тадашњег хрватског краља или се пак одвојила од Рашке у засебну бановину. Али је требало да Босна буде у саставу приморске српске краљевине, као органски део територије Србије (са Рашком), па је зато краљ Михаило тражио да Босна остане у саставу дубровачке митрополије, као што је била одвајкада. Схвалљиво је стога што је баш у то доба избио спор између сплитског надбискупа Лаврентија и новог надбискупа дубровачког Петра, кога је подржавао краљ Михаило. А док је тај спор трајао, папа Григорије VII није могао дозети пресуду пре него се та ствар не рашчисти, па да тек после пресуде пошаље новом дубровачком надбискупу припадајуће му инсигније, вексилум и палиј, које је требало да му преда дукљански краљ, као владар „трију краљевина“, по праву својих почасних прерогатива и по прописима о инвеститури.

Оваквим схватањем оновремене историјске стварности било би потпуно објашњено писмо папе Григорија од 9. јануара 1078. године, уколико се то може замислити. Треба при том уважити да се спороване о јурисдикцији над босанском црквом између сплитског и дубровачког надбискупа обнављало и у доцније време, у XII столећу, што нас упућује на почетак спора у XI. Наша претпоставка је прихватљивија од схватања да је дубровачка надбискупија била потчињена надбискупији сплитској са јурисдикцијом у хрватској краљевини, што је невероватно. Не може се ни замислити, наима, да је дубровачка митрополија са јурисдикцијом у тадашњој српској држави била потчињена митрополији сплитској са јурисдикцијом у држави краљева хрватских.

и да се то тобоже десило у претходној, 1077. години, после крунисања краља Звонимира, као одјек и последица тога крунисања. Сама од себе отпада и могућност да ће му папа тек после тога писма послати знакове краљевске части и власти. Ни по којем термину у том писму не може се констатовати ни претпоставити да је Михаило, као краљ, већ нешто пре, тражио од папе потврду за „част његова краљевства“. Јасно је, најзад, да је Михаило, као владар и краљ у својој држави, с пуним правом тражио од папе тек потврду својих почасних права према прописима о инвеститури, из чега логично произлази да је он већ себи присвајао такве прерогативе по разлогу своје краљевске власти у својој независној држави. Стога је он дубровачки спор са сплитским надбискупом сматрао као свој, па је зато управо и затражио од папе вексилум и палиј за дубровачког надбискупа. Све се то може да констатује из података писма Григорија VII и све то логично произилази из садржаја тога документа.

3) То писмо упућено је Михаилу, краљу Склавона. Михаило је, према томе, кад је било написано то писмо папе Григорија, 1078. године, већ носио титулу краља; он је, дакле, и пре тога био краљ. Папа њему пише као већ признатом „краљу Склавона“, те га зато папа, као таквог, и титулише, пошто је већ и отпре носио такву титулу, и није требало да му се то потврди и призна. А када је краљем постао, и како је постао, да ли правом наследства, или неким претходним одобрењем папе Григорија VII или пак неког од његових претходника папа, о томе нема ни помена у писму од 9. јануара 1078. године.

Стога потпуно јасно произлази из тог писма да је Михаило постао краљем и да је носио титулу краља Склавона још пре тог писма и још пре него што је дошао у односе са римском Столицом, па је зато врло вероватно да је он краљевску титулу наследио од својих предака и да је није задобио тек од папе Григорија VII, јер о томе нема ни речи у његовом писму. А да је Михаило наследио краљевску част и власт од својих предака, то ће нам потврдити и доказати неки други историјски извори и сведочанства, и поред тога што му Византија није никад хтела признати право ношења краљевске титуле, као што није ни његовим наследницима, иако је сигурно да су и они заиста такву титулу носили.

Зато је писмо папе Григорија, у том погледу, у погледу краљевске титуле дукљанске владарске династије, важно само утолико што је оно, на жалост, прво писмо римских папа које нам се сачувало, а у коме је један приморски српски владар био ословљен као краљ Словена. Да су сачувана још нека друга папска писма из времена пре овога из 1078. године, или пак од којег претходника Григорија VII, или од њега истога: зацело би и у таквим писмима српски владари били обележени титулом краља. Можда су се таква писма изгубила, ако су некад заиста постојала; по садржају писма из 1078. године могло би се назрети да је било

и таквих, чак и од самог Григорија. Ипак је вероватније да их уопште није ни било никада, јер српска црква је још увек стајала у вези са црквом цариградском, а не са римском. Са римском црквом дошао је у контакт, као „предраги син блаженог Петра“, тек Михаило, пошто се стао уплитати у неки спор између надбискупа сплитског и дубровачког и пошто је, можда, стао тежити за оснивањем самосталне српске цркве, што је у ондашњим приликама могао да оствари једино уз санкцију римског папе. Ово писмо папе Григорија VII, дакле, пружа нам солидну основу за доказ да Михаило није добио титулу краља од папе Григорија, нити је тачно да је тај папа његову државу међународно легитимисао, признавши јој „част“ као краљевини. Своју државу, своју краљевину, Михаило је наследио од своји предака, како то можемо да утврдимо и докажемо подацима из других историјских извора.

Поменимо, најзад, да поред писма папе Григорија VII, постоји још један аутентични историјски извор, као доказ да је овај дукљански владар Михаило био заиста краљ Словена. То је вест о женидби Михаилова сина Бодина Јаквинтом, 1081. године, коју налазимо у хроници протоспатарија Лупуса, а гласи дословно: „Anno 1081. mense octobris Archirizi perrexit ad Michaëlem regem Sclavorum, deditque eius filio eius filiam in uxorem“.¹⁹

После свега сведе изложенога сматрамо да је потпуно доказано, као непобитна историјска чињеница, да је дукљански владар **Михаило Војисављевић** био заиста краљ и његова држава да је била краљевина, иако му краљевску владарску титулу нису признавали Византијци, ни цариградски двор, ни цариградска патријаршија, ни византијски писци. Постојали су, дакле, краљеви у нашим земљама и без потврде и признања са стране императора Византије и цариградске патријаршије.

З А К Л Ј У Ч А К

На основу свега изложенога у овој расправи изводимо следеће закључне констатације:

1) Писмо папе Григорија VII од 9. јануара 1078. године не садржи ниједан податак по коме би се могло утврдити да је тај папа оних година, око 1077, прогласио краљем дукљанског владара Михаила Војисављевића и да му је послао инсигније краљевског достојанства; напротив, јасно је у писму изнесено да је исти владар носио титулу краља Словена и да је његова држава била у рангу краљевине и пре 1078. године, па према томе није ни требало да тек тај папа санкционише Михаилу краљевску титулу, ни да му шаље знакове краљевске власти.

¹⁹ Annales Baresnes (Mon. Gerum. hist., Serip. vol. V, 60); — Шилић, Летопис, 465.

2) Исто папско писмо односи се у стварности на неки спор између сплитског и дубровачког архиепископа и не може се тачно одредити предмет тога спора. Али за ствар дубровачког архиепископа залагао се краљ Михаило зато што је поглавар дубровачке цркве вршио уједно и митрополитску јурисдикцију у приморској српској држави онако исто како је архиепископ сплитски Лаврентије вршио митрополитску јурисдикцију у краљевини Хрватској, иако је Дубровник, у политичком и административном погледу, тада био византијски град, као што је био и Сплит.

3) Краљ Михаило није уопште тражио од папе Григорија VII ни да епископију у Бару узвиси на достојанство архиепископије, него је архиепископске инсигније, вексилум и палиј, тражио за архиепископа дубровачког према прописима о инвеститури и како је то одговарало достојанству Михаилове краљевске власти. Тек његов син и наследник, краљ Константин Бодин, пошто је дошло до сукоба између њега и Дубровчана, zaloжио се да од папе Климента III Виберта 1089. године испослужује да епископија у Бару буде уздигнута на ранг архиепископије, што је после изазвало вековни спор између барских и дубровачких надбискупа.

Све остале комбинације југословенских историчара само су хипотезе и заблуде које немају никакве стварне подлоге у односним изворима, а произишле су како из података фалсификоване буле папе Александра II из 1067. године, а тако исто и из погрешно схваћених термина у писму папе Григорија из 1078, као и из недовољне критичности при интерпретацији постојећих докумената.

R É S U M É

Antonije P. Farčić

DE LA NAISSANCE DU POUVOIR ROYAL CHEZ LES SERBES DE LA CÔTE

L'auteur conclue qu'on puisse à bon droit mettre en doute l'affirmation que le pape Gringoire VII ait proclamé roi le souverain de Duklja Mihailo Vojislavljević. Il suppose que Mihailo ait eu avant son titre de roi. La lettre du pape de 9. janvier 1078. se rapporte à une certaine dispute entre l'archevêque de Split et celui de Dubrovnik. Mihailo s'appliquait pour la chose de l'archevêque ragusin qui avait exercé la juridiction métropolitaine dans l'Etat serbe de la côte. Il a fait cela en se basant sur le droit d'investiture. Bodin, fils de Mihail, en 1089, après un conflit avec des Ragusins, a demandé la dignité d'archevêché pour l'épiscopat à Bar (Antivari). L'auteur considère que les conclusions des historiens yougoslaves sont des hypothèses basées sur la bulle falsifiée du pape Alexandre II de 1067. ainsi que sur l'interprétation insuffisamment critique des documents existants.